

5 Om kommuner, landsting och beslutsfattare

*Kunskap kan ge makt och inflytande.
Vem bestämmer vad?*

”Så mycket har skrivits och sagts om långtidssjukskrivna den senaste tiden. Man kan känna sig utpekad. Men att rehabiliteras i det här samhället är inte så lätt. Själv har jag kontakt med fyra myndigheter: landstinget, försäkringskassan, socialtjänsten och arbetsförmedlingen. Jag har åtta-nio handläggare och kontaktpersoner.”

Många befinner sig i en liknande situation som den som Lotta beskriver ovan. En del har ännu fler kontakter. Det är mycket att hålla koll på. Även när det gäller det gemensamma arbetet – patient-, brukar- och anhöriginflytandet – så gäller det att veta vem som ansvarar för vad.

Företrädare för socialtjänsten, psykiatrin eller myndigheter tycker det är viktigt att de representanter de möter har kunskap om det område som just deras verksamheter ansvarar för. Risken finns annars att man som representant tar upp frågor med någon som inte har ansvar för dessa och följaktligen har små möjligheter att göra något åt det. Här går vi nu kortfattat igenom vem som ansvarar för vad. Men den största delen av innehållet i det här avsnittet skapar ni själva genom att titta på de löften som ert landsting, er kommun och de lokala myndigheterna ger i vårdprogram, verksamhetsplaner och riktlinjer.

Kommunernas och landstingens ansvar

I Sverige ansvarar kommunerna och landstingen för huvuddelen av den samhällsservice och de välfärdstjänster som människor behöver i vardagen. Bland annat för att besluten ska ske så nära medborgarna som möjligt har kommuner och landsting fått ett allt självständigare förhållande till statsmakten. Därför kan verksamheten se olika ut i landets 290 kommuner och 20 landsting/regioner. För effektiv påverkan är det viktigt att veta hur de är organiserade där du bor. I stora drag gäller dock följande:

Kommunerna

Kommunernas uppgift är att tillhandahålla medborgarservice inom ett begränsat område som till exempel en stad eller ett större samhälle med närområde. Där har man ansvaret för infrastruktur, bostadsförsörjning och näringslivsutveckling. De svarar även för basfunktioner som hälso- och miljöskydd, social- och räddningstjänst och biblioteksservice.

På välfärdsområdet ska kommunerna se till att det finns barnomsorg, förskola, grundskola, gymnasie- och särskola. Liksom kommunal vuxenutbildning och svenska för invandrare. Kommunen ansvarar vidare för omsorgen om äldre och personer med funktionsnedsättningar. Sistnämnda uppdrag vilar i regel på socialtjänsten. Den ska stödja människor i pressade och utsatta situationer. Det kan gälla såväl tillfälligt ekonomiskt bistånd vid arbetslöshet som att hjälpa personer med missbruksproblem, och barn och ungdomar som på olika sätt far illa.

Formerna för den kommunala demokratin och självstyrelsen finns reglerade i kommunallagen. Dessutom finns ett stort antal speciallagar som närmare reglerar verksamheter som skola, äldreomsorg och socialtjänst. Deras arbete för personer med funktionsnedsättningar styrs i hög grad av SoL (socialtjänstlagen) och LSS (lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade). Båda lagarna är utformade efter principen att samtliga medborgare ska ha ett grundläggande skydd i alla livets skeden. Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller få dem tillgodosedda på annat sätt har därför rätt till ”bistånd av socialnämnden för sin försörjning eller livsföring i övrigt”.

Socialtjänstlagen, SoL

Enligt Socialtjänstlagen har kommunerna ett långtgående ansvar för personer med psykiska och andra funktionsnedsättningar: ”Socialnämnden skall verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och leva som andra. Socialtjänsten ska medverka till att den enskilde får en meningsfull sysselsättning och fritid, och en bostad anpassad till sina specifika behov. För personer med extra stora svårigheter är man skyldig att inrätta särskilda serviceboenden.”

I SoL sägs klart att ”Kommunen skall planera sina insatser för människor med fysiska och psykiska funktionshinder”. Denna planering ska inte bara ske i samverkan med landstinget utan även med andra berörda samhällsorgan och organisationer. Med organisationer avses handikapporganisationer och patient-, brukar- och anhängigorganisationer inom psykiatriområdet.

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS

Som ett komplement till SoL infördes 1994 LSS för att garantera personer med ”omfattande och varaktiga funktionshinder goda levnadsvillkor”. Personlig assistans, ledsagarservice och grupp- och servicebostad är exempel på insatser enligt denna lag. Berättigade till dessa är främst personer med utvecklingsstörning, autism och vissa typer av psykisk funktionsnedsättning.

Tillsyn och rätten att överklaga

Som tillsynsmyndighet är det länsstyrelserna som ska se till att kommunerna uppfyller de skyldigheter som föreskrivs i SoL och LSS. Man brukar skilja mellan skyldighetslag och rättighetslag, den sistnämnda ger den enskilde vissa specifika rättigheter som är utkrävbara i domstol. Beslut enligt LSS och biståndsparagrafen i SoL kan överklagas till länsrätt, kammarrätt och regeringsrätt.

Landstingen

Landstingen omfattar ett större geografiskt område med ett flertal kommuner, oftast i enlighet med länsindelningen. Deras huvuduppgift är att ombesörja medborgarnas hälso- och sjukvård – för personer under 20 år även tandvård. Dessutom ansvarar de för regional utveckling och kollektivtrafik. Landstingens vårdansvar, som regleras av hälso- och sjukvårdslagen (HSL), gäller också det medicinska omhändertagandet av personer med psykisk sjukdom eller funktionsnedsättning, liksom psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Landstinget ansvarar också för att förse människor med funktionsnedsättning med hjälpmedel. Även kommunerna har ett visst hälso- och sjukvårdsansvar upp till läkar-nivå – för exempelvis personer i bostäder med särskild service.

Vårdcentralernas mottagningar fungerar som första linjens psykiatri. Där ska det finnas generell kompetens att hantera psykiska problem och sjukdomar. För barn och ungdom fyller skolhälsovården samma funktion. Den specialiserade psykiatrin finns inom barn- och ungdomspsykiatrin (BUP) respektive vuxenpsykiatrin. För vissa kan det även bli aktuellt att få hjälp och stöd via habiliteringen.

En grundpelare i 1995 års psykiatrireform var att kommunerna och landstingen ska samverka för att förbättra levnadsvillkoren för personer med psykisk funktionsnedsättning. Mot den bakgrunden är det viktigt att huvudmännen utifrån sina respektive ansvarsområden gemensamt planerar och samråder om insatserna så att ansvarsfördelningen i det enskilda fallet finns klart dokumenterad. Mycket beroende på att det är två olika system som ska mötas har denna samverkan ofta uteblivit eller haltat betänkligt.

I vårdplaneringen, till exempel vid arbetslivsinriktad rehabilitering, kan även andra samhällsaktörer som arbetsgivare, försäkringskassa och arbetsförmedling delta. Försäkringskassan är den myndighet som beslutar om sjukskrivning och sjuk- och aktivitetsersättning och som är beställare av rehabiliteringsinsatser. Försäkringskassan har också ett ansvar för att samordna de olika huvudmännens insatser på detta område.

Enligt Hälso- och sjukvårdslagen (8§) ska landstingen samverka med samhällsorgan, organisationer och privata vårdgivare vid planeringen och utvecklingen av hälso- och sjukvården.

Politiker och tjänstemän har olika roller

De förtroendevalda politikerna är valda av medborgarna för att å deras vägnar styra kommunernas och landstingens verksamheter. Tjänstemännen är anställda för att verkställa politikernas beslut. Om man vill påverka de övergripande målen eller resursfördelningen mellan olika verksamheter, är det politikerna man måste nå. De är också den naturliga instansen när man vill att det ska starta något nytt. Diskussioner om hur en specifik verksamhet drivs och utformas kan man däremot ta direkt med tjänstemännen. De kan också hjälpa till med information om vilken nämnd eller vilken politiker man bör kontakta.

Att diskutera & göra

- Vilka former för inflytande används i er kommun, landsting eller den verksamhet ni är del av?
 - Vilka erfarenheter har du av primärvården och skolhälsovården som ”första linjens psykiatri”?
 - Känner du till något exempel på insatser enligt SoL eller LSS eller att beslut har överklagats?
 - Diskutera vilket område inom kommun och landsting ni skulle vilja påverka. Är det politiker, tjänstemän eller båda grupperna ni vill nå med er påverkan.
 - Vill ni arbeta med Handlingsplanen? Se sidan 56!
-

 I ordlistan på sidan 58 förklaras begrepp som ofta används inom vården eller inom föreningslivet.

 Läs mer om Socialtjänstlagen SoL och LSS i på sidorna 34-35.